

Een tas en een straat met een verhaal*

Kees Moeliker [directeur, Natuurhistorisch Museum Rotterdam; moeliker@hetnatuurhistorisch.nl]

Een vermaard Rotterdams bioloog en verzamelaar van naturalia was Antonius Boudewijn van Deirse (1885-1965). Geboren in Nijmegen en na een studie in Utrecht, vestigde hij zich in 1913 in Rotterdam toen hij werd aangesteld als leraar in de natuurlijke historie aan het Erasmiaans Gymnasium. Daar werkte hij tot zijn pensionering in 1951. Hij was nauw betrokken bij alles wat met natuurhistorie in Rotterdam te maken had: één van de oprichters van de afdeling Rotterdam van Nederlands Natuurhistorische Vereniging (1916), voorzitter van de Rotterdamse Natuurhistorische Club (1949-1965), lid van het Bataafsch Genootschap voor Proefondervindelijke Wijsbegeerte en één van de oprichters van het Natuurhistorisch Museum in 1927. Het is dan ook niet verbazingwekkend dat het museum zijn wetenschappelijke jaarbericht 'Deinsea' naar hem vernoemde.

Anton van Deirse was bovenal een zeezoogdierkundige. Zijn interesse in deze diergroep kreeg een belangrijke impuls toen er in het begin van de Eerste Wereldoorlog vier vinvissen voor de Hollandse kust in aanvaring kwamen

met drijvende mijnen en in stukken en brokken aanspoelden op het strand. Van Deirse toog samen met twee leerlingen naar de kust en verzamelde tussen Katwijk en Scheveningen zeven baleinen. Na deze gebeurtenis zou de rest van zijn leven in het teken staan van walvissen en andere zeezoogdieren. Hij zette een netwerk op van informanten die hem (vaak per telegram) inseinden wanneer er ergens langs de kust een zeezoogdier was aangespoeld. Hierdoor en dankzij zijn gespit in archieven stelde hij een met foto's en preparaten gedocumenteerd overzicht samen van het voorkomen van walvissen en dolfijnen in onze kustwateren. Dit werk werd na zijn dood voortgezet door medewerkers van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, het huidige Naturalis.

Kabinet van Deirse

In een halve eeuw bracht Anton van Deirse in het Erasmiaans Gymnasium ook een indrukwekkende natuurhistorische verzameling bijeen, het zogenaamde 'Kabinet Van Deirse'. Het bestond uit skeletonderdelen van walvis- en dolfijnachtigen en de op sterk water geconserveerde vlezige delen van deze

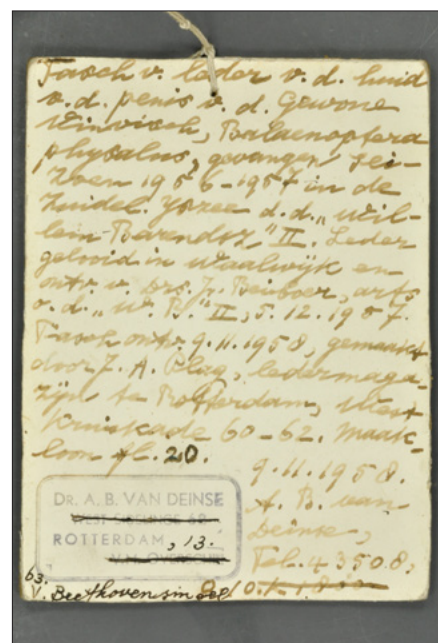
dieren. Als leraar verrijkte hij zijn kabinet ook met talloze andere dierkundige rariteiten die hij bij zijn biologielessen gebruikte. Zijn leerlingen noemden hem gekscherend 'The Prince of Whales' - niet in de laatste plaats omdat ze vaak met hem mee moesten naar het strand om in rottende kadavers te wroeten.

Boekentas

Van Deirse fabriceerde zijn preparaten op onnavolgbare wijze met behulp van ijzerdraad, zwart gelakte plankjes, lijstjes en sokkeltjes. Hij etiketteerde alles uitgebreid zowel wetenschappelijk als educatief op voorbeeldige wijze in zijn karakteristieke handschrift of met sjabloonletters, vaak op met zorg achter glas ingelijste tekstbordjes. Tot ver na zijn pensionering bleef hij aan zijn kabinet werken. Na zijn dood droeg het Erasmiaans Gymnasium een deel van de collectie over aan het Natuurhistorisch Museum Rotterdam en het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie (het huidige Naturalis) in Leiden. In 1987 kreeg het Natuurhistorisch Museum Rotterdam het restant. In het jaar 2000 richtten we in één van de torenkamers van het museum 'Het Kabinet van Dr. A.B. van Deirse' in,

▲ De vinvispenistas van Anton van Deirse. (Kees Moeliker)

▲ Het label van de vinvispenistas, handgeschreven door Anton van Deirse. (Kees Moeliker)

* tekst deels overgenomen uit 'Rotterdamse Natuurvorsers' - Essay Rotterdam, nummer 2 (Moeliker 2015)

waarin we uit eigen bezit exposeren en dankbaar gebruik maken van materiaal uit de collectie van Naturalis. In die bruikleen bevindt zich misschien wel het opmerkelijkste museumstuk dat we in het kabinet exposeren: een boekentas die Van Deirse - zoals gebruikelijk - wijldlopg etiketteerde:

Tasch van leder van de huid van de penis van de Gewone Vinvisch (*Balaenoptera physalus*) gevangen seizoen 1956-1957 in de Zuidelijke IJsee door de Willem Barendsz II. Leder gelooid in Waalwijk en ontvangen van Drs. J. Beiboer, arts van de W.B. II, 5-12-1957. Tasch ontvangen 9-11-1958, gemaakt door J.A. Plag, ledermagazijn te Rotterdam, West Kruiskade 60-62, maakloon 20 gulden. 9-11-1958. A.B. van Deirse, Tel. 43508.

Sinterklaassurprise

Het soort leer en de herkomst intrigeerde mij. Speurend naar bronnen die het verhaal zouden kunnen aanvullen, kwam ik in contact met Jan Beiboer (1928), voormalig scheepsarts van het schip 'Willem Barendsz' (de laatste Nederlandse walvisvaarder) en thans anesthesioloog in ruste. Hij bevestigde de herkomst van het leer en vertelde er een mooie anekdote bij:

"Voor dr. van Deirse nam ik destijds de vinvispenishuid en een bekkenbot mee van mijn reis in 1956/57 als scheepsarts met de Willem Barendsz. Ik heb het met mijn hoogzwangere vrouw achter op de scooter en de gelooide penishuid onder de arm, in 1957 op Sinterklaasavond naar Van Deirse in Overschie gebracht en tegen zijn voordeur gezet. Na een belletje viel de manshoge met kranten opgevulde huid (met er in als surprise het vinvisbekkenbot, waarom hij mij gevraagd had) pardoes naar binnen."

Jan Beiboer bezocht Het Natuurhistorisch in februari 2016 om de tas te bekijken. Hij vulde zijn verhaal toen in geuren en kleuren aan: *"Van Deirse belde mij later die avond opgetogen op. Hij was zeer ingenomen met het prachtige stuk leer waarvan hij ook muiltjes voor zijn vrouw liet maken."* De pantoffels van mevrouw van Deirse bevinden zich niet in de collectie en moeten helaas als verloren gegaan beschouwd worden.

▲ Roel Plag met de tas die zijn vader Jan Plag in 1957 maakte. (Shirley Jaarsma)

J.A. Plag Lederwaren en Koffers

Nadat de tas van Van Deirse vorig jaar wat aandacht in de media had gekregen, meldde Roel Plag uit Rotterdam-Ommoord zich enthousiast bij het museum: *"Mijn vader heeft die tas gemaakt!"* Hij wilde het museumstuk graag van dichtbij bekijken. Aan dat verzoek werd natuurlijk gevolg gegeven en zoon Roel poseerde trots met het werkstuk van zijn vader in de hand. De tassenmaker was Jan A.A. Plag (1910-1972). Hij had de winkel in 1947 overgenomen van zijn vader en in 1964 weer doorverkocht. De winkel droeg de naam 'J.A. Plag Lederwaren en Koffers' en was - inderdaad zoals Van Deirse op het label van zijn tas schreef - gevestigd op de West Kruiskade 60-62 naast de toenmalige Sint Josephkerk. Het atelier, waar reparaties werden uitgevoerd en

waar bijzondere artikelen op bestelling gemaakt werden, bevond zich tussen de winkel en de kerk.

Straatnaam

Van Deirse leeft niet alleen voort dankzij de tas en de rest van zijn collectie. Burgemeester en Wethouders van de gemeente Rotterdam besloten op 13 november 2014 een straat naar hem te vernoemen. De Anton van Deirsestraat bevindt zich in Kralingen in de wijk De Esch op het voormalig hockeyterrein van Leonidas naast het Kralingse Zwembad waar volgens het concept 'Natuurlijk Wonen' ruim veertig vrijstaande woningen gebouwd, of in aanbouw zijn. De drie straten in die nieuwe buurt zijn vernoemd naar personen die te maken hebben gehad met 'groen', 'duurzaamheid' en 'water' - thema's die ook mooi aansluiten op het aangrenzende gebied van de voormalige drinkwaterleiding (DWL). De Piet Knoppertstraat is genoemd naar prof. dr. Piet Knoppert (1924-1998) die er in de jaren '70 voor zorgde dat het Rijnmondgebied goed drinkwater kreeg. De Cornelis Dalenstraat eert dr Cornelis Dalen (1767-1852). Deze geleerde was van 1826 tot 1852 directeur van de Hortus Botanicus (Hortus Medicus) die hij aan de stad Rotterdam had geschonken en die diende als ondersteuning voor het onderwijs op de Rotterdamse Geneeskundige School. Anton van Deirse bevindt zich daar als bioloog en zeezoogdierkundige in goed gezelschap. ◀

Bronnen

- Moeliker, K. 2015 - Rotterdamse natuurvorsers - Essay Roterodamum 2, Stichting Historische Publicaties Roterodamum, pp 1-60
- Reinink, M. 2015 - 'Geen tijd om bang te zijn' - Arts en Auto (januari): 46-47
- Scheygrond, A. 1965 - In memoriam Dr. A.B. van Deirse - lutra 7(1): 1-4

▲ Jan Beiboer, de scheepsarts die het leer voor de tas leverde. (Kees Moeliker)

▲ Straatnaambordje in de Rotterdamse wijk De Esch, mei 2017. (Kees Moeliker)